

A fogság és hazatérés kora (kb. ie. 586 - ie. 400)

A korszakot tárgyaló bibliai könyvek

II.Kir.25:22-30, II.Krón.36:20-23, Ezsdrás, Nehémiás, Eszter történeti könyvei; Jeremiás 40-44., 52. fejezetek, Jeremiás Sirlmai, Ezékiel könyvének egyes fejezetei (32-48.), Aggeus, Zakariás, Malakiás prófétai könyvei, Dániel könyvének egyes részletei (11.fejezet), valamint a 137. zsoltár.

A zsidók helyzete Júdában: Gedáliás „kormányzósága”

Jeruzsálem és Júda felprédálása hetekig tartott. Amikor Nabukodonozor seregei végül elhagyták Júdát, az erődített városok romokban heverték. Sok ezer ember halt meg, vagy került babiloni szolgátságba. A zsidó királyság a babiloni birodalom tartománya lett, élére egy a babiloniakkal együttműködő zsidó férfi, Gedáliás, Ahiqám, Sáfán fiának fia került (II.Kir.25:22, Jer.40:7). A szövegből nem derül ki pontosan, hogy Nabukodonozor milyen tisztségre emelte őt, de feladata szerint neki kellett gondoskodnia a helyben maradt zsidóságról. A júdabeli seregek maradékai meghódoltak Gedáliás előtt, később azonban felláztak ellene és megölték őt. Ez az utolsó Babilon ellenes lázadás azonban eleve kudarcra volt ítélve. A gyilkosság a katonai vezetők és a nép körében is pánikot váltott ki. Közös elhatározással Egyiptomba akartak menekülni és magukkal hurcolták a tiltakozó Jeremiás prófétát is. Jeremiás nyilvánvalóvá tette a zsidók számára, hogy mind a gyilkosság, mind a menekülés Isten akarata ellen való és Nabukodonozor büntetése kétség kívül utol fogja érni őket. A próféta maga is valahol Egyiptom felé haladva, félúton, Táfnesben vesztette el az életét. Könyvének elbeszélései és jövendölései ugyanis ekkortól szakadnak meg. (II.Kir.25:23-26, Jer.41-43.fejezetek)

Nabukodonozor büntetése végül valóban utolérte Izrael menekülő fiait. Jeremiás 52:30 megemlíti, hogy Nabukodonozor 23. évében (ie. 582/581) ismét zsidó foglyok kerültek Babilonba, mintegy 745-en. A próféta nem magyarázza meg az eseményt kiváltó okot, de több kutató összekapcsolja ezt a fogságra vitelt Gedáliás meggyilkolásával. A Gedáliás utáni júdabeli helyzetről már nem sok információ áll rendelkezésünkre.

Gedáliás pecsétje?

Lákis területén még 1935-ben egy agyagpecsétet találtak, amely felirata szerint „*Gedálja, az udvartartás fejének tulajdona*”. A pecsét egyértelműen a város babiloni ostromát jelző hamu-és törmelékrétege közül került elő, ezért kora ie.587/586-ra tehető. Ha a pecsét tulajdonosa a Bibliában is említett Gedáliás, akkor a felirat szerint már a babiloni rombolás előtt is előkelő pozíciót töltött be a jeruzsálemi udvarban.

A zsidók helyzete Babilonban

A babiloni területekre deportált zsidók kezdeti lelkiállapotát a 137. zsoltár mutatja be kifejezően: „*Babilon folyóvizéinél, ott ültünk és sírtunk, mikor a Sionról megemlékeztünk. A fűzfákra, közepette, oda függesztettük hárfáinkat...Hogyan énekelnénk az Úrnak énekét idegen földön?! Ha elfelejtkezem rólad Jeruzsálem. Felejtkezzék el rólam az én jobb kezem...*” (1-2,4-5)

A fogságba hurcolt közrendű zsidók helyzete azonban nem volt teljesen kilátástalan. Bár messzire szakadtak őseik földjétől, úgy tűnik, hogy nagyobb csoportokban telepítették le őket (Ezsdrás 2:59, Neh. 7:61), így közösségi életük hamarosan helyreállt. Sokan komolyan vették Jeremiás próféta szavait arról, hogy a fogság hosszú évtizedeken át elhúzódik (szám szerint pontosan hetven évig - lásd lentebb), ezért igyekeztek beilleszkedni a birodalom hétköznapi életébe. „*És igyekezzetek a városnak jólétén, amelybe fogságra küldöttelek titeket, és könyörögjetez érte az Úrnak; mert annak jóléte lesz a ti jóléteitek.*” (Jer.29:7)

Mivel társadalmi helyzetük lehetőséget adott rá, földeket vettek vagy kereskedőházakat építettek, többen komoly vagyonra tettek szert. Megtanulták a birodalom közvetítő nyelvét, az arámit, de nem szakadtak el anyanyelvüktől, a hébertől sem, hiszen szent irataik továbbra is ezen a nyelven íródtak. Szombatoként és ünnepnapokon előbb saját házaikban, később külön erre a célra létrehozott épületekben gyülekeztek hitük gyakorlására. Az áldozati rendszert felváltotta az igeolvasás és imádkozás. Ezek a gyülekezőhelyek lehettek a későbbi zsinagógák elődei. A zsidó közösségek hamarosan átvették a babiloni naptárrendszer egyes elemeit és a hónapok neveit is. Településeik belső életét egyfajta „vének tanácsa” irányította. Erre utalnak a „Júda vénei”, illetve „fogság vénei” kifejezések. (Ezék.8:1, 14:1, 20:1,3; Jer.29:1).

Ami Izrael népének nem sikerült saját hazájában a viszonylagos jólét idején, azt a fogság próbája megérlelte: kialakult az Istenben újra bízó, hívő maradék. Azok a „jó fűgék” (Jer.24. fej.), akiknek leszármazottait Isten később visszavezette az Ígélet földjére. *„Istennek célja van azzal, ha próbát küld gyermekeire. Soha nem vezeti őket másképpen, mint ahogy ők is választanak, ha látnák kezdettől fogva a véget és fel tudnák fogni a dicső célt, amelyet betöltenek.”* (E.G.W. im. 359.o.)

Babilon bukása

Jeremiás próféta pontosan megjövendölte, hogy a babiloni fogság hetven éven keresztül áll majd fent. *„És ez a föld pusztasággá csudává lesz, és e nemzetek a babiloni királynak szolgálnak hetven esztendeig. És mikor eltelik a hetven esztendő, meglátogatom a babiloni királyon és az ő népén az ő álnokságukat, azt mondja az Úr, és a káldeai földön, és örökkévaló pusztasággá teszem azt”* (Jer.25:11-12). Ez a kijelentés ismert volt a birodalomban élő zsidó foglyok között, akik közül az igazán hívők számolták az éveket és várták a szabadulást. Dániel próféta egyenesen Istenhez fordult imádságában, amikor Jeremiás tekercsét olvasva felismerte, hogy a hetven év hamarosan lejár, mert attól félt, hogy a zsidó nép bűnei miatt Isten szabadítása esetleg elmarad. (Dán. 9:1-2, 19). Jeremiás fenti jövendölése ugyanakkor arról is bizonyosságot tett, hogy a fogság vége egyben a babiloni birodalom bukását is jelenti majd. A prófécia szövege arra utalt, hogy valamilyen történelmi fordulattal, Isten ítéletével függ össze ez a váltás: *„meglátogatom a babiloni királyon és az ő népén az ő álnokságukat”*.

Ennek a történelmi váltásnak az előzményei visszanyúlnak az ie.7. század végére. Az újbabiloni birodalom születésével egyidőben ugyanis egy másik hatalom is előtérbe került a Közel-Keleten: az iráni fennsíkon élő médek királysága. Az asszír birodalom, mint közös ellenség legyőzésére létrehozott méd-babiloni szövetség azonban nem bizonyult tartósnak. A két nagyhatalom hamarosan egymás ellen fordult, hogy saját területeit tovább gyarapítsa.

Az újbabiloni birodalom utolsó uralkodói (ie.562-539)

II.Nabú-kudurri-uszurt halála után fia, Amel-Marduk (bibliai neve Evil-Merodák) követte a trónon. (ie.562-560). A Biblia szerint az ő idejében történt, hogy szabadon engedték a zsidó Jójákint, aki Babilonban maradt ugyan, de legyőzött uralkodóként kezelték. (II.Kir.25:27-30).

Amel-Marduk rövid uralkodásának feltehetően erőszakkal vetett véget sógora, Nergal-sar-uszur, aki talán azonos lehet a Jeremiás könyvében is említett magas rangú katonai vezérrel (Nergál-Sárézer Jer.39:3,13). Négy éven belül azonban ő is meghalt, a trónt kiskorú fia, Labasi-Marduk örökölte. Alkalmatlanság miatt azonban a babiloni nemesek hamarosan leváltották és a helyére Nabú-naidot (Nabonidot), egy idős, előkelő harráni férfit tették meg uralkodónak.

Nabú-naid (vagy Nabonid) (ie.556-539) kezdetben élvezte a káld nemesség és papság támogatását. Édesanyja a híres harráni Szin templomának papnője volt, aki nagy hatással volt fia nézeteire. Nabú-naid nagy hangsúlyt fektetett a hagyományok ápolására, igyekezett megtalálni egyes szentélyek alapító leveleit, ezért „ásatásokat” kezdeményezett országa több pontján. A helyi, babiloni Marduk kultusz helyett egy kozmopolitább istenség, Szin kultuszát helyezte előtérbe, ami nagy ellenállást váltott ki, leginkább Marduk papsága körében. A méd királyság belső viszályait felhasználva (perzsákkal való hatalmi harcok), Nabú-naid elfoglalta a médek fennhatósága alá tartozó Harránt, ugyanakkor világossá vált számára, hogy a perzsák élén álló II.Kürosz hamarosan az ő országa számára is veszélyes lehet. Talán ez a fenyegetés (és a birodalmon belüli vallási meg nem értés) indította arra, hogy birodalma súlypontját nyugat felé tolja. Uralkodása hatodik évében elhagyta Babilont és tíz évre az arab sivatag egy oázisába, Témába vonult. Építkezésekbe kezdett és kereskedelmi kapcsolatokat létesített országa gazdagítására. Fiát, Bél-sár-uszur (a bibliai Belsacár) Babilonban hagyta társuralkodóként. Az újbirodalom napjai azonban már meg voltak számlálva. Nabú-naid távolléte és viselkedése nyugtalanságot keltett országában. Az uralkodó a szokásos újévi Marduk ünnepen sem jelent meg, ami a nép előtt is hitelesítette volna uralmát. Emellett az országban gazdasági válság tombolt, az árak magasra emelkedtek. Amikor végül az egyesített méd-perzsa seregek, II.Kürosz vezetésével elindultak Babilon meghódítására, Nabú-naid villámgyorsan hazatért, de már későn. Sem fiát, sem városát, sem országát nem tudta megmenteni.

Nabú-naid és Belsacár története sokáig ismeretlen folt volt a történészek számára. A görög történetírók már nem tudtak Belsacár esetéről, csak a Biblia – és a később megismert babiloni és perzsa dokumentumok – örökítették meg pontosan Babilon végnapjainak dinasztikus hátterét.

Círusz (II. Nagy Kürosz ie. 559-530)

(Neve héberül Kores, elámul Kuras, perzsa nyelven Kuru, aminek jelentése: pásztor.) Círusz azon kevesek egyike, akiről a Biblia – közel kétszáz esztendővel a fellépése előtt – Éσαιás próféta által név szerint jövendölt.¹ (Ésa. 45:1-4, 48:14-15) Az ige hely szerint Círusz ugyanolyan eszköze volt Istennek a babiloni birodalom megfenyítésében, mint korábban Nabukodonozor Júda népének megbüntetésében. Ésa 45:4 külön kiemeli, hogy úgy lett Isten eszköze, hogy ő maga nem is tudott erről. Círusz személye is azt bizonyítja, hogy bár nem mindenki ismeri Isten szavát, mint tételes kinyilatkoztatást, a lelkiismeret szerint élve mégis hozzájárulhat Isten terveinek megvalósulásához. Érdekes egybeesés, hogy a történetírás is úgy tartja számon, hogy Círusz különösen felvilágosult uralkodó volt, aki korát megelőzően türelmes és bölcs politikát folytatott soknemzetiségű nagybirodalmában.

Círusz apja, I. Kambüszész perzsa nemes, egy kis déli tartomány királya volt, míg édesanyja a híres méd király, Asztüagész lánya, Mandané. Kürosz így előbb saját személyében, utóbb valóságosan is egyesítette a méd és perzsa törzseket. Egyeduralma elismertetéséhez azonban le kellett győznie tulajdon nagyapját, a méd Asztüagészt. Ie. 553 és 550/549? között Kürosz két csatában is legyőzte a méd nagykirályt, majd megszervezte a méd-perzsa királyságot (mai Irán). A mindent eldöntő utolsó csata helyszínén Kürosz egy várost alapított, Paszargadait (jelentése: a perzsák helye, tábora). A perzsa medve, amely „*egyik oldaláról a másikra fordult*” (Dán.7:5) (a médek túlsúlyát a perzsák fennhatósága követte) hamarosan expanzióba kezdett. Ie. 547-ben a mesés Krózus (Kroiszosz) országát, Lüdiát foglalták el, ezután Kisázsia és a Kaukázus következett, majd ie. 539/538-ban Babilont is utolérte Isten ítélete.

Kürosz uralkodásának 17. évében, ie. 539 nyarán indultak el az egyesített méd-elámi és perzsa seregek Babilon ellen. A babiloni király, Nabú-naid, a veszély közeledtekor felszólította a városokat, hogy isteneiket szállítsák a jól védett fővárosba. Parancsát csak vonakodva teljesítették. A döntő összecsapásra szeptember-október körül került sor (Tisri hónapban) a Tigris partján fekvő Opisznál. Kürosz győzött. A források alapján a további eseményeket úgy rekonstruálhatjuk, hogy a méd-perzsa uralkodó ezek után Sippar erődjét vette célba, ahol Nabú-naid is tartózkodott. A város a hónap 15. napján harc nélkül megadta magát. Nabú-naid ekkor még megmenekült, de később elfogták és Perzsiába hurcolták, ahol hamarosan meghalt. A méd-

¹ A legtöbb teológus tagadja a bibliai próféciák létezését. Éσαιás ezen fejezeteit egy ún. Deutero-Ésaiástól származtatják, aki ugyan a babiloni fogság után működött, de az ie. 7. századi próféta nevében írta meg feljegyzéseit.

elámi-perzsa főeregek közben tovább vonultak Babilon falai alá. A támadók cselhez folyamodtak. A Biblia szerint Babilon pusztulásában a kulcs az volt, hogy „*Isten kiapasztotta az ő forrását*” (Jer.51:36). Hérodotosz, a Görög-perzsa háborúk című könyvében az alábbiak szerint magyarázza a város pusztulását: „*(Kürosz) lehet, hogy másnak a tanácsára, de lehet, hogy maga talált rá a megoldásra...Serege egyik részét ott állította fel, ahol a folyó eléri a várost, a másik részét pedig oda, ahol elhagyja. A katonáknak meghagyta, hogy ha majd a folyó vize kellőképp lepad, gázoljanak át rajta és úgy hatoljanak be a városba. Ezután felsorakoztatta őket, lelkesítő beszédet intézett hozzájuk, majd serege gyengébb részével elvonult...a folyó vizét csatornával az akkor már elmocsarasodott tóba vezette, minek következtében a vízszint egyre apadt, és a folyó átgázolhatóvá vált. Mikor a víz olyan sekély lett, hogy egy embernek csak a combja közepéig ért, a folyó mellé rendelt katonák behatoltak a városba...*”(Hérodotosz: Görög-perzsa háborúk I. könyv, 191. rész.)

Az ostromlók a betöréskor csak kis ellenállásba ütköztek, Nabú-naid fiát, a társuralkodó Belsacárt megölték. Maga Kürosz csak október-november körül (chesván hónapban) vonult be ünnepélyesen Babilonba. A város lakosai szabadítót láttak benne, aki véget vetett az újbabiloni birodalom nyomorúságos végnapjainak. Kürosz valóban nemes lelkű uralkodónak bizonyult. Nabú-naid halálakor országos gyászt rendelt el, amelyben ő maga is részt vett. A babiloni birodalom idején deportált népek számára pedig általános szabadságot hirdetett.

Kürosz agyaghengere

Kürosz uralkodásának legjelentősebb dokumentuma 25 cm hosszú agyaghengere, amely beszámol a város pusztulásáról és az uralkodó által kiadott „türelmi rendeletről”:

„*(Marduk) valamennyi országa összességét megszemlélte, átkutatta, keresett egy igazságos, szíve szerinti fejedelmet, aki megfogja a kezét...*” „*Amikor Babilónba békésen bevonultam, ünneplés és öröm közepette...Marduk, a nagy úr, Babilón lakosainak barátságos szívét megnyerte számomra szélesre, míg én naponta gondoskodtam tiszteletéről. Nagyszámú csapataim Babilónban békésen vonultak fel s alá...Babilón lakosait, (akik az Istenek aka)rata ellenére (szenvedtek), megszabadítottam az igától, amely nem illett hozzájuk. Megrongált lakásaikat kijavítottam, szenvedésüket csillapítottam...*” „*(Jeruzsálem városától) kezdve Assur és Susán városig...a Tigris folyón túl fekvő szent városokig, amelyek (isten) lakásait régen alapították, az isteneket,*

akik bennük laktak, helyükre visszavezettem, örök lakást adtam nekik. Az összes ember összegyűjtöttem, lakóhelyükre visszatelepítettem.” (Ókori keleti történeti chrestomatia)

Kürosz korát meghaladóan nem akarta erőnek erejével perzsává tenni birodalmát. Az elfoglalt területek legtöbb intézményét, szokásait és vallását tiszteletben tartotta. Babilon elfoglalás után még kilenc évig élt. Ekkortól kezdve főleg a birodalom keleti határainál harcolt és ezekben a csatákban vesztette el az életét is. Saját alapítású városában, Paszargadaiban temették el egy egyszerű sírboltban. Életét és dicsőségét egyszerű felirat őrzi: *„Óh, ember, bárki légy és bárhonnán jössz, mert tudom, hogy jönni fogsz: én voltam Kürosz, aki megteremtettem a perzsák birodalmát és Ázsia királyaként uralkodtam. Ne sajnáld hát tőlem ezt a parányi földet, amely testemet fedi.”*

A méd Dáriusz

A Biblia beszámolója szerint Babilon elfoglalása után – legalábbis a korábbi babiloni területek élére – Kürosz egy már idősebb, előkelő, méd nemest nevezett ki uralkodónak (alkirálynak?, társuralkodónak?) (Dán.5:31, Dán.9:1). A méd Dáriusz számára a hatalmat tehát Kürosz biztosította, aki talán ezzel akarta jutalmazni őt Babilon elfoglalásában játszott szerepéért. Jelenlegi történelmi tudásunk kevés arra, hogy a méd Dáriusz személyét pontosan beazonosítsuk.

Az alábbiakban a kérdéssel kapcsolatban egy összefoglalást olvashatunk a tekintélyes Ószövetség kutató professzortól, G. L. Archertől: *„A kérdés...., hogy kicsoda is volt ez a méd Dárius. Nincs olyan ókori történetíró, aki ezen a néven említeni őt. Viszont meggyőző, egymást erősítő bizonyítékok mondják, hogy őt egy Gubaru nevű kormányzóval kell azonosítani, akit az ékirásos feljegyzések és a görög történetírók egyaránt említenek, mint akinek kulcsfontosságú szerepe volt Babilon elfoglalásában és az ezt követő kormányzásban...Az ókori feljegyzésekben viszont találunk a személyével kapcsolatban néhány fejtörést okozó ellentmondást is, melyek arra készítettek az olyan kritikus tudósokat, mint pl. H.H. Rowley, hogy kijelentsék: Gubarut lehetetlen a méd Dáriussal azonosítani. Rowley érveit azonban cáfolta J.C. Whitcomb meggyőző munkája, a *Darius the Mede* (1959). Whitcomb összegyűjtötte az összes ókori feliratot, amelyek említik az Ugbaru, Gubaru és Gaubaruva neveket a Nabonid krónikában, a Contenau szövegekben, a Pohl szövegekben, a Tremayne szövegekben és a behisztuni feliraton....Whitcomb bebizonyította, hogy téves az a feltételezés, miszerint Ugbaru és Gubaru ugyanannak a névnek lett volna kétféle*

írásmódja. A tévedésből fatális félreértések származnak. Ugbaru egy idősebb hadvezér volt, aki Gutiumban volt kormányzó; ő tervezte meg Babilon elfoglalását azzal a hadicsellel, hogy az Eufrátesz folyó vizét egy mesterséges csatornába vezetik...Az ékirásos feljegyzések szerint, azonban Ugbaru csak néhány héttel élte túl a dicsőséges eseményt; halálát minden valószínűség szerint egy korai betegség okozta. Halála után Círus egy Gubaru nevű embert nevezett ki Babilon és Ebir-nári („a folyón túl”) kormányzójának...Whitcomb még ezt is mondja: 'Meggyőződésünk, hogy Babilon és a folyón túli terület kormányzója, Gubaru szerepel Dániel könyvében a méd Dárius néven...Whitcomb idézi W.F. Albright megjegyzését a 'The Date and Personality of the Chronicler' c. írásában (JBL, 40:2,11): 'Nekem nagyon is valószínűnek tűnik, hogy amíg Círusz egy európai hadjáratot vezetett, Gubaru valóban megkapta a királyi rangot a 'Dárius' névvel együtt, ami talán egy óiráni királyi cím...' (Archer, G.L.: Az ószövetségi bevezetés vizsgálata, KIA, Budapest, 2001. 461-462.o.)

Ie. 535 – az első rendelet hazatéréssel

A zsidó nép szabadulása a fogságra vitelhez hasonlóan fokozatosan ment végbe. Ha a babiloni fogság kezdetét ie. 605-re tesszük, akkor a 70 év vége ie. 535-ben lehetett.² A Biblia szerint – méd Dáriusz után – Kürosz csak ekkortól kezdte meg egyeduralkodását, és ekkor adta ki azt a rendeletet is, amely a zsidóság számára a hazatérés lehetőségét jelentette. (II.Krón. 36:22-23, vö. Ezsdrás 1:1-4). Ezsdrás könyve szerint Kürosz lehetővé tette, hogy a zsidóság visszatérjen Jeruzsálembe, újra felépítse Jahve templomát és a várost, azonban nem adott engedélyt a város falainak megépítésére, azaz a zsidók fővárosa nem nyerte vissza önkormányzati jogát. Kürosz jóindulatát az is kifejezte, hogy a babiloni kincstárból visszaadta a jeruzsálemi templom lerombolásakor elrabolt edényeket és tárgyakat.³ Ezen kívül külön rendelkezett arról is, hogy a hazatérő zsidókat a perzsa birodalomban maradó társaik anyagilag támogassák.

A hazatérést választó zsidók nem voltak túl sokan. Ezsdrás könyve felsorolása szerint kb. 50 000-en lehettek. (Ezsdrás 2:64-65) A többség az eltelt hetven év alatt kényelmesen berendezkedett az

² Ezek az évszámok körülbelüli éveket jelölnek. A Biblia alapján egyedül a 70 év vehető bizonyosnak. A bizonytalanság abból fakad, hogy az egyelőre ismeretlen méd Dárius uralkodási éveit nem tudjuk megállapítani.

³ A források nem utalnak arra, hogy a frigyláda a babiloniak birtokába került Jeruzsálem ostromakor. Kürosz listáján sem szerepel, mint olyan tárgy, amelyet visszajuttatott a hazatérő zsidóknak. A felépülő második templom szentek szentjéből is hiányzott. Feltételezhető, hogy a frigyládát Jeruzsálem elhúzódo ostroma alatt rejtették el arra méltó személyek, hogy ne kerüljön a babiloniak kézbe.

idegen országban és nem vállalta a vándorlás, újrakezdés nehézségeit. Sokan már itt is születtek és csak atyáik meséiből ismerték elvesztett otthonukat. A hazatérők vezetője Zorobábel (perzsa nevén Sesbassár), Júda Dávid házából származó fejedelme volt (I.Krón.3:17-19, vö. Ezsdrás 3:,8), aki mellett Jósua teljesített főpapi szolgálatot.

A hosszú hónapokat igénybe vevő vándorlás után a nép elszéledt megpihenni Júda városaiba, de már adományokat is kezdtek gyűjteni az Úr templomának megépítésére. Ugyanebben az évben, a hetedik hónapban a nép fiai összegyűltek Jeruzsálemben, hogy megünnepeljék a sátoros ünnepet. Hetven év után ez volt az első zarándok ünnep, amelyet megtartottak. Ugyanekkor a templom udvarán felállították az áldozati oltárt. Innentől kezdve helyreállt a reggeli és esti égőáldozatok szokása, noha a templomot csak két évvel később kezdték el építeni. A közben eltelt idő alatt megrendelték és előkészítették a templom építéséhez szükséges alapanyagokat. Amikor már minden a rendelkezésükre állt, a lévíták vezetésével megkezdték a munkálatokat. Az alapfalak készítése ünnepélyes esemény volt, amelyre sokan egybegyűltek. *„Nagy sokan pedig a papok és a lévíták és a családfők közül, a vének, akik látták az első házat, amikor alapot vetettek most e háznak az ő szemük előtt, nagy felszóval sírtak, sokan pedig örömben nagy felszóval kiáltottak. Úgy, hogy a nép nem tudta megkülönböztetni az örömben való kiáltást a nép siralmának szavától...”* (Ezsdrás 3:12-13).

„Természetes volt, hogy szomorúság töltötte el az idős emberek szívét, amikor a sokáig tartó megátalkodottság következményeire gondoltak. Ha ők és nemzedékük Istennek engedelmeskedve végrehajtották volna Istennek Izraellel való szándékát, akkor nem pusztult volna el a Salamon által épített templom, és nem lett volna szükség a fogságra...A körülmények most megváltoztak. A szerető Isten ismét irgalmasan meglátogatta népét és megengedte, hogy visszatérjenek saját földjükre. A múlt botlásai miatti szomorúságot nagy örömnél kellett volna felváltania...Egyesek azonban nem vették észre Isten utat nyitó, gondviselő intézkedéseit. Örvendezés helyett elégedetlenséget és csüggesztő gondolatokat tápláltak magukban...A zúgolódás, a panasz és a kedvezőtlen hasonlítgatás sok emberre csüggesztően hatott, és gyöngítette az építők kezét.” (E.G.W. i.m. 349-350.)

A zsidó nép hazatérése nem váltott ki osztatlan örömet Júda földjén. Az északi országrész területére az asszír, a déli királyság helyére a babiloni idők óta kezdve vegyülékes, idegen népeket

telepítettek be a hódítók. Ezek a jövevények – részben keveredve a helyben maradt zsidósággal – az évtizedek, évszázadok alatt berendezkedtek és saját földjükként tekintettek új otthonukra. A zsidók megérkezése megzavarta az addig kialakult viszonyokat. Sokan attól tartottak, hogy hamarosan zsidó befolyás alá kerülnek. Ravaszul előbb úgy próbálták feltüntetni magukat, mintha ők maguk is „zsidók” lennének, legalábbis hitük szerint. Miután azonban a zsidó vének, akik okultak a múlt hibáiból, mereven elzárkóztak minden hitbéli közösség felvállalásától, a tartomány szamaritánus népe nyíltan a zsidók ellen fordult. Több levelet is eljuttattak a perzsa udvarba, amelyben azzal vádolták meg a Jeruzsálemet építőket, hogy nemcsak a templomot, de a város falait is javítgatni kezdték. (Ezsdrás 4:12). *„Mostan tudtára legyen a királynak, hogy ha ez a város megépítetik és a kőfalak elkészülnek, adót, rovást és úti vámot nem fognak fizetni, s a királyok jövedelmét megkárosítják...nézzen utána valaki atyáid történetének könyvében és meg fogod találni a történetek könyvében, és megtudod, hogy e város visszavonó és királyokat és tartományokat megkárosító város volt, s hogy eleitől fogva lázadások történtek abban, ezért pusztított is el a város. Tudatjuk mi a királlyal, hogy ha ez a város megépül és a kőfalak elkészülnek: ennek miatta birtokod a folyóvizet túl nem leszen”* (Ezsdrás 4:13,15-16).

Ennek hatására a perzsa birodalom akkori uralkodója, feltehetően Ál-Smerdis (bibliai neve Artaxerxész, Ezsdrás 4:6-24) ie. 522 körül leállította a jeruzsálemi templom újjáépítését. *„Akkor megszűnt az Úr házának építése, mely Jeruzsálemben van, és szünetelt Dárius, Persia királya uralkodásának második esztendejéig.”* (Ezsdrás 4:24).

Ál-Szmerdisz (ie. 522)

II.Kürosz fia, Kambüszész Egyiptom meghódításával tovább bővítette a perzsa birodalmat. Rövid uralkodása végére esett a mágus Gaumata lázadása, aki Kambüszész egyébként korábban már meggyilkolt testvéreinek adta ki magát. Éppen ezekben a zavaros hónapokban ie.522 körül juthatott el a zsidókat feljelentő vádaskodók levele a perzsa udvarba. Gaumata, aki meglehetősen gátlástalan volt eszközeiben talán a szokottnál is éberebben figyelte potenciális ellenfeleit, így szigorúan betiltotta a zsidók építkezését, amelyet önállósági törekvésként értékelhetett.

Ie.520 – a második rendelet, hazatérés nélkül

Az építési munkák végül nem sokáig szüneteltek. A kor két prófétája, Aggeus és Zakariás szónoklatai hatására a zsidók tovább folytatták az Úr háza helyreállítását. A munkálatok nem

maradtak titokban, ezért hamarosan újabb feljelentés indult a perzsa udvarba. Isten gondviselése azonban úgy alakította, hogy a jeruzsálemiek ellen írt levél már Dárius király (a történelemben I. Dareiosz) kezébe érkezett meg. A nagykirály bölcsen rendelkezett ebben a kényes kérdésben: megparancsolta, hogy nézzenek utána a királyi levéltárban, van-e jogalapja a zsidók építkezésének. Círusz ie. 535-ös rendeletét felfedezve Dárius király határozott hangon adott utasítást a jeruzsálemi templom építésének folytatására. *„Hagyjátok, hadd épüljön meg Istennek ama háza! A zsidók helytartója és a zsidók vénei építsék meg Istennek ama templomát a maga helyén...És megparancsolom azt is, hogy valaki e rendelést megszegi, annak házából szakíttassék ki egy gerenda s felállíttatván szegeztessék reá, háza pedig szemétdombbá tétessék emiatt.”* (Ezsdrás 6:7, 11).

I. Dareiosz (ie.522-486)

Dareiosz Kürosz távolabbi rokonságába tartozott. Uralkodása a perzsa birodalom fénykora volt. Hat perzsa nemes és csapataik segítségével előbb leverte Gaumata mágus lázadását, majd a birodalom más részein is biztosította trónját. Országá határait keleten az Indusig terjesztette, nyugaton elérte a kisázsiai görög városokat, de az európai görög városállamokkal szemben alul maradt (ie. 490 Marathon). Visszatérve a Kürosz szabta irányhoz birodalma népeit a tolerancia jegyében kormányozta. Húsz nagyobb tartományra (szatrapia) osztotta birodalmát. Egy-egy tartomány élén az uralkodó által kinevezett tartományúr (szatrapa) állt, aki egyben polgári és katonai vezető is volt. Korát meghaladó gazdasági érzékkel a teljes birodalomra kiterjedően egységes súly - és mértékrendszert vezetett be. Értékálló ezüst és aranypénzt veretett (dareikosz). Hatalmas adókat vetett ki népeire, amelyet szigorúan be is hajtottak. A kincstárba befolyt összegek egy részét királyi városok építésére (Szúza, Perszepolisz), valamint az út- és csatornahálózat bővítésére használták. A hadsereg magvát az előkelő perzsa családok fiaiból álló tízezer „halhatatlan” adta, akik egyben a király megbízható testőrségét is alkották. (Nevüket onnan kapták, hogy létszámuk mindig tízezer volt, ha valaki meghalt, azonnal újat választottak a helyére.). Dareiosz uralkodása idején kezdett elterjedni Perzsiában a zoroasztrizmus.

A behisztuni felirat

A fogság utáni időszak egyik legjelentősebb szövegforrása a behisztuni felirat, amely kronológiai támpontokat ad I. Dareiosz uralkodásának első éveire. A háromnyelvű szöveg (óperzsa, elámi,

babiloni) és figurális ábrázolás kb. 100 méteres magasságban emelkedik egy ókori út fölé, mintegy 25 méterszélességben és 15 méter hosszúságban. A felirat 5 oszlopban meséli el Dareiosz hatalomra jutását és harcait ie. 519-ig. A reliefen maga Dareiosz is megjelenik. A felirat szövegének megfejtését elsősorban Henry Rawlinsonnak köszönhetjük. A behisztuni felirat adatait összevetve a korról szóló egyéb történeti feljegyzésekkel egyértelművé válik, hogy Dareiosz persza király hatalomra kerülésének éve ie. 522 volt.

A perzsa uralkodó támogatásával a fogság utáni, zorobábeli templom így ie. 516-ban elkészült. (Ezsdrás 6:15) (Az első templom pusztulása, ie.586, és a második templom felépítése, ie.516 között tehát szintén 70 év telt el).

Ie. 474 – válság Xerxész idején

Ezsdrás könyve történeti leírásába a 6. fejezet után beékelődik Eszter könyvének cselekménye. „...azoknak a zsidóknak, akik a menekülésre szóló üzenetet nem fogadták meg, rettenetes válsággal kellett szembenézniük. Mivel nem voltak hajlandók az Isten által nyújtott menekülési lehetőséggel élni, most a halállal kellett szembenézniük” (E.G.W.i.m. 373.)

A rövid könyvben foglalt események Ahasvérus (a történelemben Xerxész) perzsa uralkodó 3. (ie.483) és 12. éve közt (ie.474) zajlódtak Szúzában, a perzsa királyok egyik palotájában. A történet szerint Xerxész – feltehetően görög – hadjáratainak kudarca után visszavonult háremébe. Korábban kegyvesztett főfelesége helyére új asszonyt keresett népe lányai között. Isten úgy alakította, hogy a király szemei előtt egy zsidó lány, Eszter vált kedvessé, aki eltitkolva származását az uralkodó háremébe került. Gondviselője, Márdokeus, aki az ie.597-es fogolycsapattal érkezett a babiloni birodalomba (Eszter 2:6), minden nap meglátogatta és tanácsokkal látta el őt.

Márdokeus megőrizte ősei hitét, ezért nem hajolt meg a királyi udvar akkoriban nagyhatalmú kegyence, Hámán előtt. Hámán személyes sértettségéből politikai ügyet kovácsolt és elhatározta, hogy bosszút áll a zsidó Márdokeuson és egész népén. „*És mondta Hámán Ahasvérus királynak: Van egy nép, elszórva és elkülönülve a népek között, országod minden tartományában, és az ő törvényi különböznek minden nemzetségtől, és a király törvényeit nem teljesíti; a királynak bizony*

nem illik úgy hagyni őket” (Eszter3:8) A könnyelmű Xerxésztől parancsot szerzett arra, hogy a zsidókat a birodalom teljes területén kiirtsák Adar hónap (február-március) tizenkettedik napján.

A zsidó nép gyászba borult, böjttel és imádsággal keresték Isten szabadítását. Márdokeus bizonyos volt abban, hogy Eszter kulcsszereplő lehet a menekülésben. „...és ki tudja, talán e mostani időért jutottál királyságra?”(Eszter 4:14). A királyné tudta, hogy ha hívás nélkül keresi fel férjét, az akár életébe is kerülhet. Azonban három napi böjt és ima után Istenben bízva Xerxész elé járult, hogy megmentse népét. Eszter nem vakmerőségből jelentette ki: „...ha azután elveszek, hát elveszek.” (Eszter 4:16). Eszter, mint Márdokeus fogadott lánya, jól ismerte ősei történeteit és Isten mindenhatóságát. Egyedül a Teremtőben bízott, így tudott úrrá lenni természetes félelmén „Mert általad táboron is átfutok, és az én Istenem által kőfalon is átugrom.” (Zsolt.18:30).

Eszter nemcsak mélyen hívő ember, de okos asszony is volt. Jól ismerte Xerxészt. Ezért kérését nem azonnal adta elő, csak miután látta, hogy szépsége, kedvessége és szeretete teljesen hatalmába kerítette az uralkodót. Xerxész, aki hajlamos volt arra, hogy zabolátlanul adja át magát indulatainak, pillanatok alatt fordított az események állásán. Ennek oka – ismét a gondviselés fontosságára mutat rá – részben az volt, hogy Xerxész egyik éjjel álmatlanságban szenvedve országa krónikáit olvastatta föl magának. Az egyik feljegyzésből kiderült, hogy korábban egy Márdokeus nevű ember megmentette a király életét, mert leleplezett egy az udvarban szőtt összeesküvést. Márdokeus akkori jutalma elmaradt, most viszont Xerxész azonnal pótolni akarta a mulasztását. Hámán nagy bosszúságára az általa gyűlölt Márdokeus a király parancsára hatalmas megtiszteltetésben részesült. Az egész zsidó népet érintő fordulat pedig akkor következett be, amikor Eszter Xerxész hirtelen támadt kegyességét felhasználva kegyelmet kért önmagának és népének. Az uralkodó számára csak ekkor derült ki felesége származása és Hámán ármánykodása. Végtelen haragja azonnal lesújtott korábbi kegyencére, aki – és ez sem véletlen – azon az akasztófán fejezte be életét, amelyet ellenségének, Márdokeusnak szánt.

Bár a perzsák törvénye megmásíthatatlan volt, Xerxész szabad kezet adott immár Márdokeusnak és Eszternek arra, hogy védjék meg népüket, ahogy akarják. Így az Adar hó 12. napjára szánt zsidóirtás a visszájára fordult. A zsidók megvédehették magukat a rájuk támadóktól. Innentől

kezdve a vidéki zsidók Adar 14-ét, a Szúzában élők Adar 15-ét megtették az öröm és szabadulás emléknapijává, amikor ajándékokat is küldtek egymásnak. Az ünnep neve Purim lett, ami a Púr, azaz a sorsvetés többes száma. Hámán ugyanis sorsvetéssel döntötte el, hogy mely napon kell majd a zsidókat megölni.

Eszter könyve – bár nem fordul elő benne Isten neve – hatalmas bizonyítást tesz arról, hogy az emberi életben semmi sincsen véletlenül. Isten tartja kezében a történelem és egyes emberi sorsok kuszának tűnő szálait és gondviselése emberileg kiszámíthatatlan fordulatokat hozhat egy-egy esemény menetében.

Xerxész (ie.485-465)

Xerxész, Dareiosz fia, már apja életében 12 éven át volt Babilon alkirálya. Kegyetlenül megtorolt minden felkelést, majd kilátástalan háborúba keveredett az európai görögséggel. (ie. 480 szalamiszi, ie.479. plataiai vereségek). Kudarcos katonai akciói után visszavonult és a királyi városok: Szúza, Perszepolisz építésének szentelte magát. Hirtelen felhevülő jellemének Hérodotosz is emléket állított a Görög-perzsa háborúk című könyvében: *„Van a hellészpontoszi Kherszonészoszon Szésztosz és Madiüosz városa között Abüdoszal szemben egy sziklás földnyelv amely mélyen benyúlik a tengerbe; ezen a helyen feszítették keresztre az athéniak nem sok idővel Xerxész hadjárata után - amikor már Xanthipposz, Ariphrón fia volt az athéni vezér - azt a perzsa Artaiüktészt, aki Szésztosz városának volt a helytartója, és aki asszonyokat gyalázott meg Elaiuszban, Próteusz szentélyében. Erre a földnyelvre vertek két hidat a mesteremberek Abüdoszból kiindulva; az egyikhez a phoinikok fehér lenből, a másikhoz meg az egyiptomiak büblosznádból készült köteleket használtak. A hid hosszának megfelelő távolság Abüdosztól a földnyelvig hét sztadium. Már készen volt a híd, amikor egy hatalmas vihar szétszaggatta és tönkretette az egészet. Ahogy ezt meghallotta Xerxész, nagyon fölháborodott, és megparancsolta, hogy büntessék meg háromszáz korbácsütéssel a Hellészpontoszt és vessenek bilincseket a tenger mélyébe. Hallottam azt is, hogy ezenkívül még szégyenbélyegeket is süttetett a Hellészpontoszra. Azok, akik megkorbácsolták a tengert, a király parancsára ilyen barbár és istentelen szavakat szóltak hozzá: 'Te keserű víz, a Nagykirály büntet így téged, mert gonosz voltál hozzá, bár ő semmi rosszat sem tett veled. Xerxész király mégis átkel majd rajtad, akár akarod, akár nem; de*

te megérdemelnéd, hogy senki se áldozzon neked többet, mert szennyes és keserűen sós vagy!
(Görög-perzsa háborúk, VII. könyv, 34-35)

Márdokeus neve egy ékírástos táblán

A Berliini Múzeumban A. Ungnad professzor még a II. világháború idején egy olyan agyagtáblára bukkant, mely szerint egy Marduka nevű férfi (a Márdokeus név babiloni átírata) magas állami tisztséget töltött be Szúzában Xerxész uralkodása alatt. Rangja 'sipir' arra utal, hogy befolyásos tanácsadó volt. Nevének korabeli népszerűségét mutatja, hogy a nippuri 'Murashu és Fiai' üzletház I. Artaxerxész idejéből származó feljegyzéseiben 60 zsidó személy nevével találkozunk és ezek közül 6 különböző zsidó viselte a Márdokeus nevet. Valamennyien röviddel az Eszter könyvében feljegyzett események után születhettek. A nippuri kereskedelmi dokumentumokból ugyanakkor azt a következtetést is levonhatjuk, hogy ezekben az időkben a zsidók helyzete kedvező volt a birodalomban, még befolyásos üzletházat is működtethettek.

Ie.457 – harmadik rendelet hazatéréssel

A zsidóság kiirtását tervező rendelet feltehetően többeket szembesített azzal, hogy az eddig békésnek tűnő perzsa birodalom mennyire veszélyessé válhat. Talán ez idézte elő a fogságból való hazatérés második hullámát. (Ezsdrás könyve 7. fejezet). A hazatérők néhány ezres csapatát Ezsdrás pap és írástudó vezette. (Neve a héber 'ezer', azaz segítség név arámi formája).

Érdekes, hogy amikor először felsorakoztak a hazatérő családok, Ezsdrás nem talált közöttük sem papokat, sem lévitákat. Csak Ezsdrás külön felszólítására csatlakoztak hozzájuk néhányan. (Ezsdrás 8:15-20). Artaxerxész király (történelmi neve I. Artaxerxész) 7. évében (ie. 457), öt hónapos vándorlás után érkeztek meg Jeruzsálembe. Az uralkodó ugyanakkor egy rendeletet is kiadott, amelyben engedélyt adott Jeruzsálem falainak megépítésére, azaz a város újra visszakapta önrendelkezési jogát (vö. Dán.9:24-27).

I. Artaxerxész (ie.465-424)

I. Artaxerxész uralkodása alatt a perzsa birodalom hanyatlásnak indult. Apja, Xerxész, gyilkosság áldozata lett, az inrtikák állandósultak az udvarban. Az ország stabilitását külső támadások és belső forrongások gyengítették. Az uralkodó személyesen már nem vezette seregeit. A

fennmaradt korabeli források alapján arra következtethetünk, hogy Artaxerxész birodalmában a zsidók jól éltek és lehetőséget kaptak a gazdasági előmenetelre is (nippuri levéltár agyagtáblái).

Hazatérése után Ezsdrás a lelki és fizikai újjáépítés oszlopa lett. *„Mert Ezsdrás erős szívvel törekedett keresni és cselekedni az Úr törvényét, és tanítani Izraelben a rendelkezéseket és ítéleteket.”* (Ezsdrás 7:10).

Az lelki megújulás egyik fontos eleme az volt, hogy a nép elkötelezte magát a pogányoktól való teljes elkülönülésre, így idegen származású feleségeiket elbocsátották. A múltban az idegen feleségek idegen isteneket hoztak magukkal és ez okozta a nép megátalkodott istentelenségét. Ezsdrás és Izrael vezetői ezért most különösen fontosnak tartották, hogy ezt a bűnt végleg kiirtsák a zsidóság köreiből. (Ezsdrás 9-10. fejezet).

Ie.444 – harmadik hazatérés, rendelet nélkül

Zsidók nagy tömegei ezek után már nem tértek haza az anyaországba. Sokan maradtak a Perzsa birodalom belső területein és Egyiptom egyes városaiban. A Biblia már csak egy hazatérést említ meg, amely nem méreteivel tűnt ki (csak néhány százan voltak), hanem hatása miatt vált emlékezetessé.

Artaxerxész király egyik főpohárnoka, a zsidó Nehémiás, Szúza várában szolgált az uralkodó közvetlen környezetében. (Nevének jelentése: „Jahve vigasztalása”). Bár távol élt eredeti hazájától, sokat gondolt Jeruzsálemre és minden hírt figyelemmel kísért, ami szeretett városáról szólt. Amikor megtudta, hogy Ezsdrás hazatérése és a kapott királyi engedély ellenére a szent város falai továbbra is romokban állnak, mélyen megrendült. Hónapokon keresztül imádkozott Istenhez és hangulata nyomottá vált. Szomorúsága feltűnt az uralkodónak, aki gyanakodva firtatta annak okát. Nehémiás ijedten, de őszintén vallotta meg az uralkodó előtt, hogy mi bántja szívét. Akkoriban nem volt szerencsés dolog gyanút ébreszteni az állandó intrikák szövevényében élő uralkodóban. Isten azonban itt adott lehetőséget arra, hogy Nehémiás korábbi imái beteljesedjenek. Artaxerxész szimpátiája felébredt Nehémiás és népe felé, így egy olyan kérdést szegezett főpohárnokának, amely szinte határtalan volt: *„Mi az, amit kívánsz?”* (Neh.2:4)

Nehémiás átérezte a pillanat súlyát és felelősségét. Sok hónapos imádságának háttérén elegendő volt felföházkodnia Istenhez, hogy bölcsességet kérve tőle jó választ adjon a királynak. Szavaiból kiderül, hogy nemcsak az ima, de a tettek embere is volt. Ritka, hogy ez a két tulajdonság ilyen tökéletes arányban és harmóniában legyen meg egy emberben. Nehémiás soha nem sajnálta arra az időt, hogy Istent keresse, ugyanakkor abban is hitt, hogy az ima mellett neki magának is meg kell feszülnie ahhoz, hogy eredményt érjen el. Az uralkodó elé tárt aprólékos válasza jól tükrözi, hogy mennyire foglalkoztatta korábban is a hazatérés kérdése. A királytól engedélyt kért hosszabb jeruzsálemi tartózkodásra (Artaxerxész helytartói rangot adott neki), az utazáshoz menleveleket és katonai kíséretet igényelt, ezen kívül azt is elérte, hogy az uralkodó erdejéből fát vágathasson a jeruzsálemi építkezésekhez.

Nehémiás és néhány száz fős kísérete ie. 444-ben tért haza Jeruzsálembe (Neh.2:1). Az első napokban titokban tartotta jövetele célját. Jó érzékkel nem egy külső paranccsal, hanem a lelkek ébresztgetésével kívánta elérni célját. Éjjel, egyedül járta körül a város határát, hogy meggyőződjön a falak állapotáról. Csak akkor tárta a nép vezetői elé az építkezésre vonatkozó terveit, amikor látta, hogy már megnyerte őket ügyének. *„Ekkor mondtam nekik: Ti látjátok a nyomorúságot, amelyben mi vagyunk, hogy Jeruzsálem pusztán hever és kapui tűzben égtek meg; jertek, építsük meg Jeruzsálem kőfalait, és ne legyünk többet gyalázatul! És megjelentettem nekik az én Istenemnek rajtam nyugvó jó kegyelmét és a király beszédit is, amelyeket nékem szólt, és mondták: Keljünk fel és építsük meg! És megerősítették kezeiket a jóra.”*(Neh.2:17-18).

Nehémiás praktikusán osztotta be az építőmunkásokat. Sokan saját házaik előtt erősítették a városfalakat. A kőfalak építése azonban *„viszontagságos időkben”* zajlott (vö.Dán.9:25). A környező népek főemberi, különösen Szamária kormányzója, Szanballat, az ammonita Tóbiás és az arábiai Gesem nem nézték jó szemmel a zsidók megerősödését. Többféle módon próbálták megakadályozni a munkálatokat:

- gúnyolódtak (Neh.4:1-3)
- nyílt ostrommal fenyegetőztek (Neh.4:8)
- vádaskodtak. Azt állították, hogy Nehémiás király akar lenni (Neh. 6:5-6). Érdeemes kiemelni azt az apró mozzanatot, hogy a Jeruzsálembe is beküldött vádaskodó levél *nyitva*

volt – azaz számítottak rá, hogy Nehémiás mellett még mások is beleolvasnak majd, így megbontják az építők egységét.)

Többen a zsidók közül is csüggesztő szavakkal hátráltatták az építkezést: „*És mondták a zsidók: Fogytán van ereje a teher-hordóknak, a rom pedig sok, és mi képtelenek vagyunk építeni a kőfalat...És lőn, hogy eljöttek hozzánk mindenfelől a zsidók...,és nekünk tízszer is elmondták: Térjetez haza!*” (Neh.4:10, 12).

Nehémiás minden problémára talált ellenszert, a legtöbb esetben pedig nem foglalkozott az őt hátráltató emberekkel. Négyyszer is előfordult, hogy színleg tárgyalni hívták a városon kívülre, de nem ment el. (Neh.6:1-4). Viselkedése jó példa arra a céltudatosságra, amelyre Isten ügyében szükség van. Nehémiást semmi és senki nem tántoríthatta el feladatától.

A legárnyaltabb csel kétség kívül azonban az volt, amikor egy zsidó főember azzal az álhírral ijesztgette Nehémiást, hogy hamarosan orgyilkosok törnek életére. Mintha csak védeni akarta volna, arra ösztökelte Nehémiást, hogy rejtőzzön el a templom szentély részében. Nehémiás, aki mindig alaposan igyekezett megvizsgálni, hogy mi jön az Úrtól és mi nem, ekkor felismerte, hogy „jóakarója” nem Istentől jön. „*Én pedig mondtam: Avagy ily férfiúnak, mint én vagyok, illik-e futni? Hát ilyen lévén, mint én, beléphet-e valaki a templomba, élvén? Nem megyek!*”(Neh.6:11).

„*Sátán mindig támadja azokat, akik Isten művét és ügyét igyekeznek előrevinni...mindig újult erővel támad, még ki nem próbált eszközöket használva. Leginkább azonban titokban végzett munkájától kell félni, amelyet a magukat Isten műve barátainak vallókkal hajtat végre. A nyílt támadás – ha heves és kegyetlen is – sokkal kevésbé veszélyes Isten ügye számára, mint azok titkos ellenségeskedése, akik csak mondják, hogy szolgálnak Istennek, de a szívük mélyén Sátán szolgálói.*” (E.G.W. i.m. 408.o.)

Nehémiás tudta, hogy ha bárki őt Isten törvénye ellen való dologra biztatja, az nem képviselheti Istent. Ezt az alapelvet mind az Ó- mind az Újszövetség is megfogalmazza: „*A tanításra és bizonyágtételre hallgassatok! Ha nem ezzel összhangban szólnak, akkor nincs bennük*

világosság” (Ésa 8:20 – értelmi fordítása).; „*De ha szinte mi, vagy mennyből való angyal hirdetne is néktek valamit azon kívül, amit néktek hirdettünk, legyen átok.*” (Gal.1:8)

A kőfalakon dolgozók – egyik kezükben fegyvert, másikban szerszámot tartva – végül ötvenkét nap alatt végére értek a munkáknak. Jeruzsálem ismét védhető, erős falú várossá vált (Neh.6:15).

Az újjáépítés három nagy ellensége

Szanballatról egy arámi nyelvű elephantinei papirusz beszél. A perzsa birodalom kormányzója volt Szamária tartományban, I. Dareiosz idején. Ez a tény magyarázatot ad arra is, miért volt olyan különösen veszélyes ellenfele a zsidóknak.

Az ammonita Tóbiás egy nagyon híres ammonita család feje volt, palotájának romjai még ma is láthatóak Észak-Jordániában. Az egyiptomi el-Fajjúm közelében talált Zénón-papiruszok, melyek a későbbi ptolemaidák korából származnak, úgy említik Tóbiást és családját, mint akiknek kiterjedt kereskedelmi kapcsolataik vannak Egyiptommal. Azaz Nehémiás másik ellenfele is több lehetett, mint egy szomszédos ország közönséges polgára. Befolyásos körökhöz tartozott, akik nem szívesen látták, hogy Júda újra erős nemzetté válik.

Az arábiai Gesemet is sikerült azonosítani egy i.e.5. századból, Arábiából származó midiánita felirat révén.

Félelmetes, hogy Isten mennyire pontosan megőrizte azok nevét és emlékét, akik ebben az időben hátráltatták az ő művének beteljesedését. A kor prófétája, Malakiás nagyon kifejezően ezt úgy foglalja össze, hogy az Úr sok esetben csak „*figyel és hallgat*”, de egy emlékkönyvben megőrökíti a jók (és rosszak) nevét. (Mal.3:16)

Lelki reformáció

Nehémiás gondot fordított szociális és vallási kérdésekre is. Már a kőfal építése idején felháborította, hogy a hazatért szegény zsidó családok közül több is teljesen eladósodott. Előbb csak földjeiket, később önmagukat és gyermekeiket kínálták fel a gazdagabbaknak gabonáért és pénzért cserébe. „*Felette nagy haragra gerjedtem azért, mikor kiáltásukat s e dolgokat hallottam. És magamba szállva, gondolkodtam erről, és megfeddtem az előjárókat és főembereket, ezt mondván nekik: Ti a ti atyátokfiaival szemben uzoráskodtok! És szereztem ellenük nagy gyűlést; És mondtam nekik: Mi megváltottuk a mi atyánkfiait, a zsidókat, akik a pogányoknak eladattak, a*

mi tehetségünk szerint; és ti is meg akarjátok venni a ti atyátokfiait, s ők nekünk adják el magukat?! És hallgattak és nem tudtak felelni semmit. És mondtam: Nem jó dolog ez, amit ti cselekesztek.” (Neh.5:6-9a). Nehémiás feddő beszéde és példája végül jó hatással volt Izrael előkelőire, akik elengedték a szegények tartozásait.

Nehémiás helytartó és Ezdrás pap a lelki megújulás elősegítésére elrendelték a mózesi törvények tanítását. A jeruzsálemi templomban összegyűlt férfiak, nők és gyermekek előtt a léviták Isten törvényét magyarázták: *„Olvastak pedig a könyvből, Isten törvényéből világosan, s azután magyarázták, és a nép megértette az olvasottakat.”* (Neh.8:8). Megünnepezték a nagy engesztelési napot, majd a sátoros ünnepet is. A nép nyilvános bűnvallomást tett, sokan böjtöltek, gyászba öltöztek bűneik miatt, mások ekkor hozták meg azt a döntést, hogy elválnak idegen származású feleségeiktől. A legtöbben egy pecsétes írást is aláírtak, amelyben kötelezték magukat Isten minden törvényének megtartására: különös tekintettel a vegyes házasságok tilalmára, a szombat megtartására és a papi jövedelmek, valamint a tized megfizetésére (Neh.10:29-39).

Nehémiás második helytartói szolgálata

Nehémiás tizenkét évig volt helytartó Jeruzsálemben és ezalatt nem vett el semmilyen juttatást, ami munkájáért járt volna. Sőt, ő maga is dolgozott a kőfalon és naponként munkásokat látott vendégül asztalánál (Neh.5:14-18.). Szolgálati idejének lejáráta után visszament a perzsa udvarba, majd *„napok múltával”* (Neh.13:6) újra hazatért Jeruzsálembe.

Második hazaérkezésekor több hitelvi dologban – épp azokban, amelyekre a nép korábban írásos esküt is tett – ismét fel kellett emelnie a szavát. Többen vegyesházasságokat létesítettek, ammonita, moabita és asdódi (volt filiszteus város) asszonyokat hoztak Izrael földjére. Még a főpap családja is rokonságba került a samáriai helytartóval, Szanballattal. Nehémiás meglehetősen speciális lelkigondozása végül orvosolta a helyzetet: *„Annakokáért feddődtem velük, és megátkoztam őket, és megvertem közülük néhányat, és megtéptem őket, és megesküdtem őket Istenre: Bizony ne adjátok leányaitokat az ő fiaiknak, és ne vegyetek leányaik közül feleséget fiaitoknak és magatoknak.”*(Neh.13:25).

A szombat valódi megtartása szintén feledésbe merült: „Azon napokban láttam Júdában, hogy sajtót taposnak szombatnapon és gabonát hoznak be, szamarakra rakván, sőt bort, szőlőt, olajat is és mindenféle terhet behoznak Jeruzsálembe szombat napon, és bizonyoságot tettem ellenük, amely napon eleséget árultak. Tirusiak is lakoztak a városban, akik hoztak halat és mindenféle árut, amelyeket eladtak szombatnapon Júda fiainak Jeruzsálemben.” (Neh.13:15-16.) Nehémiás ebben az esetben is csak radikális fellépéssel tudott véget vetni a helyzetnek: előbb péntek estétől szombat estig bezárták Jeruzsálem kapuit, később a kapuk előtt táborozó árusokat is szétzavarták.

A harmadik problémás terület a papi jövedelmek kérdése volt. A nép annyira elhanyagolta a lévíták részét, hogy azok többsége szétszéledt a mezőkre dolgozni. Nehémiás megfeddte Izrael előljáróit, beszédette a tizedet, majd arról is gondoskodott, hogy ezeket a javakat arányosan osszák szét Isten munkásai között.

A korszak vége

Nehémiás könyvével lezárul Izrael ószövetségi történelme. A prófétai könyvek közül még Dániel és Malakiás könyvét tudjuk ehhez a korszakhoz kapcsolni.

- Dániel könyve, bár a babiloni fogság idején keletkezett, de nagy vázlatpróféciai előre jövendöltek a görög, médo-perzsa és római birodalomról. (Lásd részletesen Dániel könyve főiskolai jegyzet).
- Malakiás könyve feltehetően a legkésőbbi ószövetségi könyv. Szövegében már semmi nem utal a babiloni fogságra. A próféta – Nehémiás könyvéhez hasonlóan – a zsidó nép által elkövetett bűnöket, visszaéléseket ostromolja, (Mal.2:8 vö.Neh. 13:29, Mal.2:11-12 vö.Neh.13:23-25, Mal.3:8-10 vö. Neh.13:10), próféciai (Mal.3. és 4. fejezet) pedig összekapcsolják az Ó- és Újszövetséget.

Nehémiás korától az Újszövetség koráig hátralévő mintegy 400-430 évet (intertestamentális kor) részleteiben azonban már nem érintik a Biblia szövegei.